

# Anmeldelser

Stefan Iversen

## Ni ud af ti narratologer bruger fortæller

Lars-Åke Skalin (red.): *Ordet och köttet. Om teorin kring litterära karaktärer*, Örebro 2003 (Universitetsbiblioteket).

Lars-Åke Skalin (red.): *Berätteren. En gäckande röst i texten*, Örebro 2003 (Universitetsbiblioteket).

Ekspansion er enhver entreprenant beskæftigelses løsen, og entreprenant har narratologien været siden begyndelsen af 1990'erne. De seneste ti års innovationer inden for feltet skyldes både ydre og indre forhold. Nyere narratologi har vist evne og vilje til i stort anlagte forskningsprojekter at assimilere stof fra andre discipliner og felter: receptionsæstetik, kognitionsforskning, lingvistik, dekonstruktion, etik. Samtidig er boet efter strukturalismens narratologi gjort op med det resultat, at arven fra udsigelsesanalysen (Gérard Genette) fremstår som væsentligt mere værdifuld end arven fra den strukturelle forløbsanalyse (Algirdas Greimas).

Denne revitalisering af narratologisk teori er dobbelt interessant i dansk regi. I Danmark var receptionen af fortælleteori op gennem 1970'erne rettet mod Vladimir Propps og Greimas' modeller af forløb og forhold mellem aktanter. Interessen for diskursnarratologi i traditionen fra Genette var derimod begrænset. Den hjemlige

forskning i fortællinger har derfor udsigt til ikke blot en lovende fremtid, men også en ny fortid.

Om narratologiens fremtid kommer fra Sverige er nok mindre sikkert, også selv om Lars-Åke Skalins to antologier *Ordet och köttet* og *Berätteren*, begge fra 2003, åbner for muligheden. Det er dog en halv sandhed at kalde bøgerne svenske, for de er resultater af et velkomment nordisk samarbejde om litterær narratologi. Danske deltagere er Jørgen Holmgaard, Per Krogh Hansen og Nils Gunder Hansen.

De to bøger er, for nu at sige det pænt, ikke just prangende i deres udstyr. Eksempelvis er der ikke blevet plads til listen over bidragsydere på *Ordet och köttets* indholdsfortegnelse, mens der i *Berätteren* slet ikke er blevet plads til en liste. Også hvad angår indholdet er bøgerne mønstereksempler på den akademiske antologi: niveauet er højt, spredningen er stor, og styringen er lav. Stærkt står redaktør Skalins to introduktioner, som med stort overblik slår ned de steder, hvor de produktive uenigheder er. Bøgerne udgør tilsammen cirka 550 sider, fordelt på 18 artikler; derfor går jeg kun i detaljer med nogle af bidragene.

Den på flere måder tungeste af bøgerne, *Berätteren*, er helliget fortælleren, og dens bidrag fokuserer enten på jefortællingen eller på tredjepersonsfortællingen. Flere af artiklerne om tredjepersonsfortællingen drives frem af ønsket om at rense ud i den eksisterende teori. Eksemplarisk i den henseende er Göran Rossholm, som i en velskrevet artikel trækker sit ockham-ske barberblad gennem den veritable skove af tekstuelle instanser, som gennem tiden er vokset frem mellem forfat-

teren og tekstens udsigelse. De to vigtigste og mest diskuterede af disse instanser er den implicitte forfatter, introduceret af Wayne C. Booth, og tredjepersonsfortælleren, ifølge Rossholm er et produkt af dogmet om »den obligatoriske fortæller«. Ifølge Rossholm svarer ingen af de to instanser til noget i teksten, og de bør derfor skæres væk. Rossholm er ikke den første til at gøre det og heller ikke den første til at erfare, at en sådan udrensning, baseret på argumenter om ontologisk status (den implicitte forfatter og tredjepersonsfortælleren findes ikke, det gør kun forfatteren og en eventuel jegfortæller), har svært ved endegyldigt at eliminere talen om fortællere og implicitte instanser i tredjepersonsprosa. Selv narratologers analyser vidner om, at den implicitte forfatter og den obligatoriske fortæller nok kan tænkes væk, men vanskeligt undværes: »nio narratologer av tio använder Berättare (*Berätteren* p. 50), som Rossholm sukker, lidt opgivende. En mulig forklaring (som Rossholm underbygger med et citat fra den østrigske professor i engelsk ved Freiburgs universitet, Monika Fludernik) kunne ligge i, at tekster uden fortællere tildeles en fortæller i læseprocessen, som en konsekvens af læserens naturaliseringsproces. Mange fortællerløse tekster lægger endda op til eller leger med læserens trang til at konstruere en fortæller.

Rossholms artikel er interessant, ikke fordi den løser et problem, men fordi den i klar prosa viser nogle af vanskelighederne forbundet med at svare på det, der siden Käte Hamburgers banebrydende arbejde fra 1950'erne har været en af narratologiens store udfordringer: Hvilke konsekvenser har det,

hvis man antager eller endda mener at kunne bevise, at en stor del af den fortællende prosa ikke har nogen fortæller, men blot fortælles? Forsøget på at svare på det spørgsmål tvinger en ud i krydsfeltet mellem fiktionsteori og narratologi, mellem ontologi og pragmatik; den »fortællerløse« narratologi i traditionen fra Hamburger og Ann Banfield må nødvendigvis også blive en fiktionsteori, der tildeler den litterære fiktion en særstatus. Dette faktum tager Skalin konsekvensen af i sin artikel »Den onödige berättaren. En fiktionologisk analys«. Skalins indgang er, som Rossholms, polemisk. Han hævder for det første, at »fortælling« ikke bare henviser til ét fænomen, men snarere er en samlebetegnelse for vidt forskellige fænomener. For det andet hævder han, at ikke alle fortællinger fungerer som en referentiell, såkaldt naturlig fortælling, det vil sige forestillingen om, at nogen fortæller noget til nogen. Hans udmærkede tilgang, som han kalder »fiktionologi«, skelner mellem tre fortælleformer, hvoraf kun den ene kan beskrives med en almindelig kommunikationsmodel. De to andre former er ikke-referentielle og derfor potentielt fortællerløse: Af »en artefakt måste ha en skapare« følger ikke nødvendigvis, at »det finns en skapare i artefakten« (*Berätteren* p. 96), som Skalin præcist formulerer det. Skalins mål er for så vidt det samme som Hamburgers: at rydde pladsen for en teori om den litterære fiktion som et særligt sprogspil, en særlig oplevelsesform. Men hvor Hamburger ikke rystede på hånden, da hun, fejlagtigt, identificerede konkrete, tekstlige markører for denne særlige sprogform (først og fremmest dækket direkte tale), da er Skalin på godt og

ondt forsigtig. Artiklen står som et perspektivrigt udkast til en narratologi eller rettere fiktionologi, hvis skelnen mellem væsensforskellige semantiske felter lader de afgørende indsigter fra Hamburger overleve i en anderledes rummelig og dynamisk rammeteori.

Som Skalin sammenfører og diskuterer Gregers Andersson en del relevant og aktuel teori. Det sker i den interessante artikel »Är Gamla Testamentets berättare otillförlitliga?«, som stiller forskellige narratologiske læsninger af tekster fra Det Gamle Testamente i et kritisk lys. Det sker for at mane til besindelse. Pointen er, at der er grænser for narratologiens heuristiske potentiale. De metanarratologiske overvejelser i Anderssons tekst er yderst relevante for mange af de aktuelle forsøg på at ekspandere narratologiens virkefelt.

*Berättarens* tekster om jefortælleren er ligeledes interessante og på et højt niveau, men de fremstår knapt så skarpe og fokuserede. Jørgen Holmgaard bidrager i sin vanlige klare prosa med en artikel om fortælletraditioner, der trods flere gode passager kommer til at fremstå som lettere sammenstykket. Efter en oplysende og anvendelig kontrasterende sammenstilling af Platons og Aristoteles' syn på forholdet mellem, i Sokrates' vokabular, »ligefrem fortælling« (diegesis) og »efterligning« (mimesis), følger et respektindgydende, men også noget henkastet overblik over intet mindre end fortælleformernes udvikling fra middelalderen til begyndelsen af det 20. århundrede. Der er næppe tvivl om, at Holmgaard kunne skrive en sådan oversigt, men ingen kan gøre det på 10 sider uden at forfalde til almindeligheder.

Per Krogh Hansens artikel »Hvem sagde upålidelig?« bevæger sig frem gennem en kritik af den eksisterende forskning i den upålidelige fortæller. Undervejs lider artiklen desværre flere steder af sprogligt sjusk, som måske hænger sammen med redaktionsprocessen i en flersproget udgivelse som denne. Hertil kommer flere mærkelige valg af begreber, ikke mindst når Krogh Hansen tilsyneladende fejloversætter en vigtig passage fra Booths *The Rhetoric of Fiction*, nemlig »...different from the implied authors we meet in other...« (Booth, *The Rhetoric of Fiction* p. 70, min kursiv), der bliver til »...forskellig fra de implicite fortællere vi møder« (*Berättaren* p. 156, min kursiv). Disse detaljer til trods udgør artiklen, takket være Krogh Hansens omfattende kendskab til ældre og nyere teorier om upålidelighed, en god introduktion til især den engelsksprogede teori om emnet. Booth og den tyske narratolog Ansgar Nünning er velvalgte, både som diskussionspartnere og prygelknaber, og da Krogh Hansen kommer frem til sit eget syntetiserende løsningsforslag, forekommer det solidt og anvendeligt.

Fremhæves skal også Maria Nikolajevas fine »Auktoritära män och otillförlitliga kvinnor«, som inspireret af Susan Lansers feministiske narratologi undersøger fire mulige forhold mellem fortælleren og forfatterens køn.

De øvrige artikler om jefortælleren indeholder spændende ting om blandt andet kognitionsteori, rejselitteratur og Holger Mikkelsen, men de indgår kun i begrænset omfang i dialog med aktuel narratologisk teori. Det gør dem ikke nødvendigvis til dårlige artikler, selv om det i denne sammenhæng lidt kommer til at ligne forspildte muligheder.

*Berätteren* både ægger og ruster læseren til at intervenere i diskussionerne om upålidelighed i fiktive tekster og om nødvendigheden af ontologiske eller pragmatiske implicite instanser i fortællende tekster; diskussioner, der både er centrale og højaktuelle.

Emnet for *Ordet och köttet*, karakterologi, indtager en anderledes marginal position i den narratologiske forskning. Man kan lidt firkantet skelne mellem to tilgange til arbejdet med fiktive karakterer: Enten er fiktive karakterer rent tekstuelle fænomener, opfundne, konstruerede, lavet af ord, eller også er de mimetiske, altså efterligninger eller repræsentationer af virkelige mennesker. Teorihistorisk er den sidste tilgang blevet stadig mindre populær. Krogh Hansen placerede sig med sin *Karakterens rolle. Aspekter af en litterær karakterologi* (2000) i den første kategori. I Skalins antologi markerer han sin afstandtagen til en mime-tisk opfattelse helt ud i titlen på sin artikel: »Det kunne være mennesker (...men er altså tekstlige konstruktioner)«. Artiklen tager med succes udgangspunkt i en didaktisk-konkret situation. Målet er at beskrive de faktorer, der styrer tekstinterne og teksteksterne vurderinger af fiktive karakterer, og et af midlerne er teorier om mulig verden semantik.

Det interessante og modige ved Nils Gunder Hansens artikel, »Litterære karakterer mellem tekstualitet og mimesis«, er, at den (uden at afskrive tekstualismens åbenlyse resultater) leder efter argumenter for den mimetiske opfattelses gyldighed. Udgangspunktet er, at selv den mest professionelle læser, den mest hærdede tekstualist, bliver nødt til i det mindste

glimtvist at læse mimetisk for overhovedet at forstå en fiktiv karakter. Gunder Hansens forsøg på at forklare, hvorfor en læser så at sige per automatik giver ontologisk kredit til fiktive karakterer, går via Forster og den tidlige Chatman til Saul Asch og dennes bud på gestaltteori. Diskussionen skal ikke refereres i detaljer her, men det tjener til Gunder Hansens ære, at der stadig (eller igen) er en diskussion at tage del i. Ud over Krogh Hansen og Gunder Hansen er også redaktør Skalin, teolog-narratolog Andersson og Kyrklund-ekspert Wistrand med i begge antologier. Deres bidrag til *Ordet och köttet* er gennemarbejdede, solide og perspektivrige.

Som helhed giver *Ordet och köttet* og *Berätteren* et godt indblik i vigtige dele af den aktuelle narratologiske forskning i Norden. Bøgerne henvender sig derfor ikke kun til de personer, der kunne have skrevet i dem. En længere introduktion til hver af bøgerne, måske endda to deciderede review-artikler om den eksisterende forskning, ville givetvis have gjort dem nemmere at gå til og mere anvendelige for læsere uden særlig interesse for narratologi. Tilbage bliver, at der er meget at hente for den tålmodige læser.

*Jacob Bøggild*

## **Blixen**

Lars Nilsson: *Om Isak Dinesens »Drømmerne»*, Århus 2004 (Systime).

Det er de færreste fortællinger, der ligefrem bliver skrevet hele bøger om. Karen Blixens fortælling »Drømmerne«, fra de syv fantastiske ditto, er således medlem af en ganske eksklusiv klub. I